

HANS VON FRIESEN:

Hur stort kan EG bli?

Vilka länder som kommer att ingå i EG på litet längre sikt är i första hand en ideologisk fråga. Gemenskapen är ett försök att skapa en ny europeisk identitet i en tid då de gamla nationalstaterna i många avseenden har spelat ut sin roll.

Ett Europa från Atlanten till Ural, som general de Gaulle en gång talade om, framstår dock inte som en realistisk framtidsvision.

Alltsedan EG i början på 1970-talet genomförde sin första utvidgning har gemenskapen stått öppen för alla länder i Europa med ett demokratiskt styrelseskick. Marocko har avvisats av geografiska skäl, Turkiet på grund av sin bristande respekt för mänskliga rättigheter. De länder som står närmast i tur att beviljas medlemskap uppfyller utan vidare de uppställda villkoren. Om de också under de närmaste åren tas upp i gemenskapen är beroende av andra omständigheter.

Innan en ny utvidgning kan bli aktuell måste EG få överenskommelserna från toppmötet i Maastricht i hamn. Detta kan visa sig vara svårare än många från början föreställde sig. De senaste månaderna har kritiken mot de nya europeiska unionerna i viktiga medlemsländer som Tyskland och Frankrike växt i styrka. Dessa problem måste vara ur världen innan det kan bli tal om en ny geografisk utvidgning. Enskilda ansökningsländer kan också tänkas resa hinder i vägen genom att under medlemsförhandlingarna ställa för gemenskapen oantagbara villkor. De senaste månadernas svenska debatt har visat att i andra sammanhang insiktsfulla politiker är skrämmande okunniga om EG:s målsättning och spelregler.

Tysklands förbundskansler Helmut Kohl tog i slutet av mars upp frågan om vilka länder som i ett både kort och långt perspektiv kunde tänkas komma med i EG. Han tänkte därvidlag inte på den närmast förestående utvidgningen utan på den gemenskap som kan bli aktuell senare, vilket i detta fall betyder någon gång efter sekelskiftet. Polen, Tjeckoslovakien och Ungern intog enligt Kohl en särställning och borde vara de första att komma

Hans von Friesen är känd från bl a Sveriges Radio.

ifråga för medlemskap den dag då det anses möjligt att utvidga gemenskapen till att också omfatta länder i det tidigare östblocket. Intressantare än detta konstaterande, som helt överensstämmer med känd tysk politik, var att Kohl drog en klar gräns för EG:s utvidgning österut. Republikerna inom OSS kunde inte komma ifråga vare sig i dag eller vid en senare tidpunkt, förklarade han. Ett Europa från Atlanten till Ural, som general de Gaulle en gång talade om, framstår alltså inte som en realistisk framtidsvision.

Ett uttalande av regeringschefen i ett enskilt, om än mycket viktigt EG-land är naturligtvis inget ställningstagande på hela gemenskapens vägnar. Vad Kohl i första hand har gjort är att starta en diskussion om EG:s gränser. Under det kalla krigets dagar var det självklart att gemenskapen begränsades till länder i Västeuropa eftersom endast de uppfyllde demokrati kravet. Här har sovjetimperiets sönderfall skapat ett helt nytt läge. Trots detta kan de nya demokratierna i Öst- och Centraleuropa inte utan vidare ansluta sig till det samarbete som sedan slutet på 1940-talet har byggts upp i väst.

Europarådet har visat en betydande öppenhet gentemot länder i det tidigare östblocket. NATO har däremot intagit en mycket restriktiv hållning men har samtidigt skapat särskilda former för ett samarbete med länderna i den avsmnade Warszawapakten. Inviter om medlemskap har däremot avvisats. Detta har skett främst för att inte i onödan oroa Ryssland och andra stater inom den tidigare Sovjetunionen.

ESK:s geografiska omfattning har varit given alltsedan 1970-talet. Därför har det inte medfört några problem för denna

organisation att ta upp även asiatiska republiker inom OSS som medlemmar. Samtidigt har Östeuropas frigörelse medfört att även ESK, liksom tidigare EG och Europarådet, fått till uppgift att värna demokratiska värden.

EG:s alltmer invecklade samarbetsstruktur passar endast vissa länder. Följaktligen kan gemenskapen inte godta någon universalitetsprincip utan ställer klara villkor på medlemsländerna. Ingen gör gällande att vare sig Polen, Tjeckoslovakien eller Ungern i dag har nått det stadium av ekonomisk utveckling och stabilitet som krävs för ett medlemskap. Helmut Kohl och andra som förordar att dessa länder en dag tas upp i gemenskapen gör avsiktsförklaringar för framtiden och inget aktuellt ställningstagande.

En ideologisk fråga

Försöket att ge EG en yttersta gräns österut är inte endast eller ens främst en geografisk utan en ideologisk fråga. Gemenskapen är ett försök att skapa en ny europeisk identitet i en tid då de gamla nationalstaterna i många avseenden har spelat ut sin roll. Ett handlingskraftigt Europa som skall kunna hävda sina intressen gentemot bl a Förenta staterna och Japan måste besitta ett visst mått av homogenitet om det skall vara möjligt att fatta gemensamma och för alla bindande beslut. Redan dagens gemenskap är en betydligt mer brokig skara än den tämligen väl sammansvetsade grupp av sex stater som år 1957 skrev under Romfördraget. Om Sverige, Finland, Österrike, Norge eller Schweiz beviljades medlemskap skulle EG:s karaktär inte nämnvärt ändras. En utvidgning längre öster- eller sö-

derut skulle däremot ställa gemenskapen inför helt nya problem.

Men frågan kommer att ställas hur stort EG kan bli och vilka eventuellt nya krav som ett ansökningsland måste uppfylla. Polen, Ungern och Tjeckoslovakien har rötter i europeisk tradition även om de under det kalla krigets dagar mot sin vilja avskärmades från det övriga Europa. Detsamma kan sägas om de baltiska staterna trots att de fick sin nationella självständighet först i vårt århundrade.

Däremot är det mer tveksamt om Rumänien, Bulgarien, Albanien och de föga stabila småstater som har uppstått ur det sönderfallande Jugoslavien inom över-skådlig tid kan göra anspråk på medlemskap i EG. Gemenskapen får inte avskärma sig från dessa länder av vilka många gärna vill knytas närmare till den europeiska integrationsprocessen. Tvärtom behöver de allt stöd om inte den nyvunna friheten och möjligheterna till en bättre framtid skall äventyras. Men det får förmodligen under lång tid framåt ske under andra former än ett medlemskap.

EG är inte endast en effektiv representant för Europa i dess förhållande till omvärlden. Dess styrka är också en förutsättning för att människorna i ekonomiskt sämre lottade europeiska länder inom rimlig tid skall kunna få bättre levnadsvillkor än de har i dag. Formerna för hjälpen till Europas u-länder kan växla. Albaniens nye president Sali Berisha har bett EG-länderna att öppna sina gränser för både studerande och arbetsökande albaner. Det sker i en tid då både rädslan för och aversionen mot utlänningar växer sig stark i många europeiska länder. Regionalval i Frankrike och delstatsval i Tyskland har visat att det går att slå politiskt

mynt av främlingsfientlighet. Det krävs både handlingskraft och klarsynthet av de politiskt ansvariga i Europas högindustrialiserade länder för att komma tillrätta med dessa stämningar.

Gränsen västerut

EG:s geografiska avgränsning gäller inte endast öster och söderut. Det finns också en gräns mot väster som innebär att Förenta staterna och Kanada trots sina gamla historiska bindningar till Europa aldrig kan tas upp i gemenskapen. Detta är inte enbart en fråga om Nordamerikas plats på kartan utan hänger lika mycket samman med EG:s uppgift att tillvarata medlemsländernas intressen gentemot andra länder och andra politiska och ekonomiska maktcentra. Under det kalla krigets dagar fanns det starka säkerhets- och försvarspolitiska bindningar mellan Västeuropa och Nordamerika som fick sitt främsta organisatoriska uttryck i NATO. Här finns det fortfarande en stark intressegemenskap även om det gamla yttre hotet är borta.

Trots detta råder en stark ekonomisk rivalitet mellan EG och utomeuropeiska västländer. Detta gäller framför allt förhållandet till Förenta staterna. GATT-förhandlingarna om en friare världshandel har kört fast till följd av en europeisk-amerikansk konflikt om EG:s jordbrukspolitik. Det finns en viss intressegemenskap mellan EG och Japan men den förhärskande inställningen inom gemenskapen är en fruktan för att bli helt beroende av en överlägsen japansk teknologi. Liksom Förenta staterna har Japan i första hand blivit en konkurrent, inte en samarbetspartner.

Republikerna inom OSS

Det tidigare Sovjetunionen var ingen ekonomisk stormakt, endast en militär. Det är förmodligen en viktig förklaring till dess undergång. OSS och dess republiker plågas av till synes olösliga ekonomiska problem trots att t ex Ryssland kunde vara ett av världens rikaste länder. I stället är behovet av hjälp utifrån enormt. Det skapar ett beroende av väst som också bestämmer förhållandet till EG. Tanken att Ryssland och andra OSS-republiker under överskådlig tid framåt skulle kunna beviljas medlemskap i gemenskapen framstår som helt orealistisk.

Det var antagligen inte detta som Helmut Kohl tänkte på när han avvisade tanken att europeiska länder som Ryssland, Ukraina och Vitryssland någonsin skulle kunna tillhöra EG ens i en mycket avlägsen framtid. Det tsaristiska Ryssland låg i Europas utkant. Sovjetunionen hölls i internationella sammanhang på behörigt avstånd under 1920- och 30-talen. Den sovjetiska kontrollen över Östeuropa efter det andra världskriget upprätthölls med militära maktmedel och uppfattades av både de berörda länderna och av västmakterna som en kolonial ockupation. Allt detta skapade ett främlingskap som svårligen kan ersättas med ett förtroendefullt samarbete inom ramen för en organisation som EG.

Kontakterna mellan gemenskapen och de republiker som har växt upp ur ruinerna av det gamla Sovjetunionen kommer därför att begränsas till en hjälp som måste bli både omfattande och betungande men som redan den geografiska närheten

gör det omöjligt att undandra sig. Den nyligen avgångne tyske utrikesministern Hans-Dietrich Genscher har drastiskt formulerat problemet med orden: Människorna i Västeuropa kan inte ha det bra om människorna i Östeuropa har det dåligt.

Säkra demokratin

Det gäller inte endast materiell välfärd utan också försvaret av grundläggande politiska och mänskliga värden. Grekland, Spanien och Portugal togs, trots en betydande tvekan, upp som medlemmar i EG i det klart uttalade syftet att säkra demokratin i dessa länder sedan de under 1970-talet hade lyckats skaka av sig fascistiska diktaturregimer. Den nyvunna friheten i det tidigare kommunistiska Östeuropa hotas av både ekonomiska problem och av politiska krafter som ogenerat arbetar för en återgång till förhållandena före 1989 års dramatiska omvälvningar. Här har EG en skyldighet att lämna all den hjälp och allt det stöd som behövs för att förhindra en katastrof.

Uppgiften är inte lätt. Den försvåras ytterligare av att det inte finns någon demokratisk tradition i flertalet av de länder som nyligen har återfått sin frihet och sitt nationella oberoende. Därtill kommer den tragiska händelseutvecklingen i det sönderfallande Jugoslavien och de svåra motsättningarna mellan olika republiker och nationaliteter i det tidigare Sovjetunionen som har ställt den bättre lottade delen av Europa inför ytterligare en stor och viktig utmaning.